

ЕВФЕМІЗАЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ ПОЛІТКОРЕКТНОСТІ В СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Марія Палій

*магістрантка факультету іноземних мов,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID 0009-0000-7968-1379
mariia.palii.21@pnu.edu.ua*

Ольга Бігун

*доктор філологічних наук, професор,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID 0000-0003-3977-3361
Scopus Author ID 57222545762
Web of Science ID AAY-1111-2020
olhu.bihun@cnu.edu.ua*

Ключові слова: *евфемізми, інклюзивна мова, мовна картина світу, семантика, лексика, соціолінгвістика.*

Статтю присвячено комплексному дослідженню евфемізації як лінгвокультурної стратегії формування політкоректного мовлення в сучасній французькій мові. Актуальність розвідки зумовлена інтенсивним оновленням соціально чутливої лексики, посиленням уваги до недискримінаційних способів номінації та суперечностями між інклюзивними мовними практиками, кодифікованою нормою і прагматикою публічного дискурсу. Мета статті полягає у визначенні семантичних, прагматичних і структурно-словотвірних закономірностей евфемізації та з'ясуванні її ролі у конструюванні політкоректних номінацій. Матеріалом дослідження слугували французькі лексеми, словосполучення й перифрастичні конструкції, зафіксовані в публічному, медійному, адміністративному та інклюзивному дискурсах. Методологічну основу становлять описовий, семантичний, компонентний, контекстуальний і словотвірний аналізи, а також елементи дискурс-аналізу. Теоретичне підґрунтя сформовано з урахуванням положень М. Бреалю, С. Ульмана, Ф. де Соссюра, Ш. Баллі, С. Семчинського та сучасних студій табу й політкоректності. У результаті систематизовано основні механізми евфемізації: семантичну генералізацію, метонімічне перенесення, лексичну субституцію, запозичення, термінологізацію, аббревіацію та описові конструкції. Виокремлено тематичні сфери, в яких евфемістичне оновлення є найпродуктивнішим: інвалідність і стан здоров'я, етнічне та міграційне походження, гендер, вік, зовнішність, соціально-економічний статус і професійна діяльність. Проаналізовано функції евфемізмів, зокрема превентивну, солідаризуючу, маскувальну й перформативну, а також їхню здатність не лише пом'якшувати висловлення, а й приховувати соціально значущі факти. Простежено дію «ескалатора евфемізмів», за якого нейтральна номінація поступово набуває негативних конотацій і потребує заміни. Наукова новизна полягає в поєднанні семасіологічного, словотвірного та соціолінгвістичного ракурсів аналізу французької політкоректної лексики. Зроблено висновок, що евфемізація є динамічним механізмом адаптації мови до суспільно-етичних змін, ефективність якого залежить від контексту, інституційної підтримки та готовності мовної спільноти прийняти нову норму.

EUPHEMIZATION AS A STRATEGY OF POLITICAL CORRECTNESS IN MODERN FRENCH

Maria Palii

*Master's Student, Faculty of Foreign Languages
Vasyl Stefanyk Carpathian National University*

Olga Bigun

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University*

Key words: *euphemisms, inclusive language, linguistic worldview, semantics, vocabulary, sociolinguistics.*

The article presents a comprehensive study of euphemization as a linguocultural strategy for shaping politically correct discourse in modern French. The relevance of the research is determined by the rapid renewal of socially sensitive vocabulary, growing attention to non-discriminatory naming practices, and tensions between inclusive usage, codified norms, and the pragmatics of public communication. The purpose of the article is to identify the semantic, pragmatic, structural, and word-formational patterns of euphemization and to clarify its role in constructing politically correct nominations. The material comprises French lexemes, phrases, and periphrastic constructions attested in public, media, administrative, and inclusive discourses. The methodology combines descriptive, semantic, componential, contextual, and word-formation analysis with elements of discourse analysis. The theoretical framework draws on the works of M. Bréal, S. Ullmann, F. de Saussure, Ch. Bally, S. Semchynskyi, and contemporary studies of taboo and political correctness. The findings systematize the principal mechanisms of euphemization: semantic generalization, metonymic transfer, lexical substitution, borrowing, terminologization, abbreviation, and descriptive constructions. The most productive thematic domains are identified as disability and health, ethnic and migration background, gender, age, appearance, socio-economic status, and professional activity. The study describes the preventive, solidarity-building, masking, and performative functions of euphemisms and demonstrates that they can both mitigate potentially offensive expression and obscure socially significant facts. Particular attention is paid to the “euphemism treadmill”, a cyclical process in which a formerly neutral designation gradually acquires negative connotations and is replaced by a new form. The analysis also considers the interaction of euphemization with taboo, reclamation, inclusive writing, and the institutional codification of linguistic norms. The scholarly contribution of the article lies in combining semasiological, word-formational, and sociolinguistic perspectives in the analysis of French politically correct vocabulary. It is concluded that euphemization is a dynamic mechanism through which language adapts to social and ethical change; its effectiveness depends on context, institutional support, and the readiness of the speech community to accept a new norm.

Вступ. Актуальність дослідження зумовлена особливою роллю евфемізації у формуванні політкоректного мовлення: вона забезпечує баланс між потребою називати предмети та явища дійсності й етичною вимогою уникати образливих, дискримінаційних або стигматизувальних номінацій. Соціальні трансформації кінця XX – початку XXI ст., пов’язані з посиленням захисту прав людини, утвердженням

гендерної рівності й переглядом усталених моделей репрезентації соціальних груп, спричинили інтенсивне оновлення французької лексики. Водночас швидка зміна рекомендованих найменувань породжує дискусії щодо меж мовної норми, ефективності евфемістичних замінів і можливості їх інституційного регулювання.

Постановка проблеми полягає у необхідності розмежувати евфемізацію як етичний засіб

недискримінаційної номінації, мовну ввічливість і маніпулятивне маскування небажаної інформації. У сучасному французькому дискурсі ці функції часто реалізуються тими самими лексико-семантичними моделями, проте мають різні комунікативні наслідки. Недостатньо описати окремі заміни; важливо простежити зв'язок між семантичною структурою нової номінації, соціальною оцінкою референта, сферою вживання та здатністю форми зберігати нейтральність у часі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій засвідчує, що теоретичні передумови вивчення евфемізації закладено у працях М. Бреалю, С. Ульмана, Ф. де Соссюра та Ш. Баллі, у яких розкрито закономірності семантичної зміни, пейорації, меліорації й афективного значення. У працях С. Семчинського, М. Кочергана та О. Тараненка уточнено загальнолінгвістичні засади зміни номінацій, тоді як К. Аллан і К. Беррідж систематизували зв'язки між табу, евфемізмом і контекстом. Сучасні франкомовні інклюзивні практики, зокрема їх використання в копірайтингу, розглянуто В. Богович та О. Бігун. Водночас бракує цілісного опису, який поєднав би семасіологічні механізми, тематичні сфери, словотвірні моделі та діахронну динаміку французьких політкоректних евфемізмів.

Метою статті є комплексний аналіз евфемізації як провідного механізму політкоректності в сучасній французькій мові – від теоретичного обґрунтування явища у межах семасіології до опису його конкретних лексико-семантичних і словотвірних реалізацій. Для досягнення мети необхідно виконати ряд *завдань*: уточнити поняття евфемізму та евфемізації; розкрити механізми пейорації, меліорації й семантичного перерозподілу; систематизувати класифікаційні підходи; виокремити тематичні групи французьких політкоректних номінацій; описати структурно-словотвірні способи їх творення; проаналізувати «ескалатор евфемізмів» як закономірність динаміки соціально чутливої лексики. Об'єктом дослідження є евфемізми сучасної французької мови у політкоректному дискурсі, а предметом – їхні семантичні механізми, прагматичні функції та структурно-словотвірні особливості.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом слугували французькі лексеми, словосполучення, аббревіатури й перифрастичні конструкції, що функціонують у публічному, медійному, адміністративному та інклюзивному дискурсах. Приклади добиралися за ознаками наявності нейтральнішої заміни, соціальної чутливості референта й варіативності номінації. Теоретичне підґрунтя становлять концепції М. Бреалю, С. Ульмана, С. Семчинського, Ф. де Соссюра та

Ш. Баллі. Застосовано описовий і контекстуальний методи, семантичний та компонентний аналіз, словотвірний аналіз і елементи дискурс-аналізу; зіставлення послідовних номінацій використано для простеження діахронної динаміки евфемістичних заміни.

Результати та обговорення. Як відомо, термін «евфемізм» походить від грецького εὐφημισμός («добре мовлення») і історично позначав уникнення слів, здатних образити богів чи накликати нещастя. Сучасне мовознавство визначає евфемізм ширше – як мовну одиницю, що замінює пряму, небажану чи табуйовану номінацію нейтральнішим відповідником (Allan & Burrige, 2006). У межах семасіології евфемізм постає не ізольованою лексемою, а результатом динамічного семантичного процесу; засадничий внесок у розуміння цього процесу зробив М. Бреаль (Bréal, 1897), який пов'язав зміни значень слів із соціальними та етичними причинами, а не лише з механічними трансформаціями звукової форми. Евфемізм варто відрізняти від евфемізації: перший – це зафіксований у мові результат, друга – постійно відновлюваний механізм. Із часом конкретний евфемізм може втратити нейтральність і поступитися місцем новому відповіднику – це явище детально проаналізовано в практичній частині статті як «ескалатор евфемізмів».

Теоретичне підґрунтя явища евфемізації складають кілька концепцій. За законом розподілу (*loi de répartition*) М. Бреалю (Bréal, 1897), мова уникає абсолютної синонімії: новий евфемізм не дублює значення попередньої номінації, а витіснена лексема натомість набуває додаткових пейоративних конотацій. С. Ульман (Ullmann, 1959) пов'язує з цим процес пейорації – поступової деградації значення, і протилежний йому процес меліорації; дослідник також виокремлює *vox media* – нейтральні лексеми, найпридатніші для евфемістичного оновлення.

Довільність мовного знака (Saussure, 1959) є передумовою самої можливості евфемізації: якщо зв'язок між формою і змістом конвенційний, а не природний, суспільство може його переглядати. С. Семчинський (Семчинський, 1988) пояснює це через розрізнення інформи (смиислового навантаження) та екстероформи (зовнішньої оболонки) знака: негативні конотації спершу накопичуються навколо екстероформи, а евфемістична заміна оновлює саме її, залишаючи референт незмінним. У тлумаченнях Ш. Баллі (Bally, 1909) наголошується на афективній домінанті мовної одиниці: слово стає «небажаним» передусім через емоційний, а не раціональний компонент значення. Синтез цих положень окреслює циклічну модель евфемізації, застосовану в практичному аналізі нижче.

У політкоректному дискурсі евфемізація виходить за межі звичайної мовної ввічливості й перетворюється на свідому стратегію подолання дискримінаційних практик, закодованих у мові. На відміну від традиційних евфемізмів, спрямованих передусім на уникнення фізіологічних або інтимних тем, політкоректні номінації мають захищати гідність соціальних груп і функціонують як мовний індикатор суспільних змін (Кочерган, 2006; Тараненко, 2013). Окремим напрямом є *écriture inclusive* – сукупність графічних і граматичних практик, покликаних забезпечити видимість осіб різної гендерної ідентичності. Найдискусійнішим засобом залишається *point médian*, наприклад *les étudiant•e•s* замість *les étudiants*. Циркуляр прем'єр-міністра Франції від 21 листопада 2017 р. не рекомендував такі графічні форми в текстах *Journal officiel*, водночас вимагаючи фемінізації назв посад, які обіймають жінки (Premier ministre, 2017). У 2021 р. Міністерство національної освіти Франції окремо заборонило використання *point médian* в адміністративних актах і навчальних практиках свого відомства (Ministère de l'Éducation nationale, 2021). Поява займенника *iel* у цифровій версії словника *Le Robert* у 2021 р. водночас засвідчила поступове входження інклюзивних форм до лексикографічного опису сучасної мови (Богович, Бігун, 2026).

Аналіз матеріалу дає змогу виокремити чотири основні лінгвістичні операції, на яких ґрунтується евфемізація політкоректного дискурсу (табл. 1).

Семантична генералізація полягає в заміні конкретного, часто стигматизованого позначення абстрактнішим поняттям, яке нівелює небажані конотації. Метонімічне перенесення зміщує акцент із вади на особистість, замінюючи пряме

найменування позначенням за суміжною ознакою. Запозичення з інших мов надає терміну ефекту науковості й нейтральності, а описові конструкції дають змогу точно, але делікатно описати явище, уникаючи лаконічних стигматизованих лексем. Спільна мета цих операцій – позначити референт, не активуючи в свідомості співрозмовника негативних стереотипів (Смущинська, 2016).

З прагматичного погляду евфемізм виконує превентивну, маскувальну, солідаризуючу та перформативну функції. Остання є найпоказовішою: коли суспільство закріплює за групою новий, шанобливий термін, мова не просто відображає зміну ставлення, а активно її формує, виступаючи інструментом конструювання соціальної дійсності, а не лише її дзеркалом. Утім прагматична ефективність евфемізму залежить від авторитету джерела, контексту вживання й готовності суспільства прийняти нову норму (Allan & Burridge, 2006).

Тематична класифікація ґрунтується на виокремленні сфер, у яких евфемізація виявляється найпродуктивнішою (табл. 2).

Аналіз лексичного матеріалу сучасної французької мови дає змогу виокремити кілька продуктивних тематичних груп політкоректних евфемізмів, кожна з яких відображає специфічну ділянку суспільної чутливості.

Найбільш розвиненою є група евфемізмів, пов'язаних з інвалідністю та станом здоров'я. Історична номінація *infirm* (“каліка”) поступово поступилася місцем термінам *handicapé*, а згодом – розгорнутій перифрастичній конструкції *personne en situation de handicap* (“особа з інвалідністю”). Показово, що остання номінація свідомо змінює граматичну перспективу: інвалідність постає не постійною,

Таблиця 1

Основні механізми евфемізації

Механізм	Операція	Приклад
Семантична генералізація	конкретне → абстрактне	<i>les pauvres</i> → <i>les personnes à faibles revenus</i>
Метонімічне перенесення	частина → ціле	<i>un handicapé</i> → <i>une personne en situation de handicap</i>
Запозичення	питоме → іншомовне	<i>nègre</i> → <i>black / afro-descendant</i>
Описові конструкції	лаконічне → розгорнуте	<i>un vieux</i> → <i>une personne du troisième âge</i>

Таблиця 2

Тематичні сфери евфемізації

Сфера	Об'єкт номінації	Приклади
Етнічність / походження	етнічне або міграційне походження	<i>personne issue de l'immigration, afro-descendant</i>
Гендер	професії, звертання, займенники	<i>autrice, iel, droits humains</i>
Інвалідність	фізичний або ментальний стан	<i>personne en situation de handicap</i>
Вік	літні люди	<i>senior, personne du troisième âge</i>
Соціальний статус	бідність, безробіття	<i>personne à faibles revenus, demandeur d'emploi</i>

іманентною ознакою особи (як у прикметниковій моделі *handicapé*), а тимчасовою ситуацією, у якій особа перебуває під впливом зовнішніх бар'єрів. Це яскравий приклад того, як структурно-граматична організація евфемізму відображає ідеологічну переорієнтацію суспільного дискурсу – від медичної моделі інвалідності до соціальної моделі.

Друга продуктивна група пов'язана з етнічною та расовою приналежністю. Французька мова уникає прямого використання расових категорій в офіційному дискурсі, натомість оперуючи термінами на кшталт *personne issue de l'immigration* (“особа з імміграційним походженням”) або *Français d'origine étrangère* (“француз іноземного походження”). Ці перифрази виконують подвійну функцію: з одного боку, вони нейтралізують потенційно стигматизувальну пряму номінацію, з другого – підкреслюють належність референта до французької національної спільноти, що узгоджується з республіканською моделлю громадянської (а не етнічної) нації, характерною для Франції.

Третя тематична група охоплює вік і старіння. Замість прямої номінації *vieux* (“старий”) сучасна французька мова дедалі частіше послуговується термінами *personne âgée* («літня особа») або, у ще делікатнішому варіанті, *senior* – запозиченням з англійської, яке зазнало у французькому вжитку позитивної семантичної переорієнтації, набувши конотацій досвідченості й соціальної активності на противагу конотаціям немічності, притаманним прямій номінації.

Четверта група стосується зовнішності й ваги. Термін *obèse* замінюється м'якшим *personne en surpoids* (особа з надлишковою вагою), а в неформальному й медійному дискурсі дедалі активніше використовується перифраз *personne de forte corpulence*. Показово, що в цій тематичній групі евфемізація стикається з протилежним рухом – рухом “позитивного привласнення”, коли активісти руху *body positivity* свідомо повертають у вжиток більш прямі номінації, наповнюючи їх позитивним, а не стигматизувальним змістом, що є прикладом реклаमाції (семантичної переоцінки), розглянутої в межах ширшої теорії політкоректності.

П'ята група пов'язана із соціально-економічним статусом. Номінація *pauvre* (“бідний”) в офіційному дискурсі систематично замінюється термінами *personne en situation de précarité* (“особа в ситуації нестабільності”) або *personne à faibles revenus* (“особа з низькими доходами”). Ці евфемізми зміщують акцент з константної характеристики особи на змінну соціально-економічну обставину, що узгоджується із загальною тенденцією до “ситуативізації” стигматизувальних

ознак, виявленою також у групі, пов'язаній з інвалідністю.

Шоста досліджувана тематична група охоплює професійну сферу. Тут евфемізація тісно переплітається з процесами фемінізації професійних назв: традиційні форми, що мали лише чоловічий рід (*auteur, professeur, docteur*), доповнюються фемінітивами (*autrice, professeuse, docteure*) або гендерно-нейтральними формами. Паралельно спостерігається евфемізація назв низькостатусних професій: *agent d'entretien* замість *femme de ménage*, *technicien de surface* замість *balayeur*, що демонструє прагнення підвищити символічний статус професії через її мовне “ушляхетнення”.

Кожна заміна номінації активує концептуальний фрейм. Наприклад, перехід від *les vieux* до *les seniors* актуалізує не “занепад, немічність”, а фрейм “досвід, повага, активне довголіття”. Так політкоректна евфемізація свідомо втручається в категоризацію дійсності, намагаючись змінити ті фрагменти мовної картини світу, які відтворюють дискримінаційні уявлення, хоч цей когнітивний зсув потребує часу й суспільного консенсусу (Sarfati, 2011).

Аналіз способів творення французьких політкоректних евфемізмів дає змогу виокремити кілька продуктивних структурно-словотвірних моделей. Лексична субституція – найпростіший і найпоширеніший спосіб, за якого стигматизована лексема повністю замінюється іншою, семантично спорідненою, але конотативно нейтральнішою одиницею (*aveugle* → *non-voyant* “незрячий”, *sourd* → *malentendant* “з порушенням слуху”). Показово, що в цих прикладах заміна відбувається не через повну зміну денотативного значення, а через модифікацію способу морфологічного вираження ознаки: префікс *non-* та компонент *mal-* у поєднанні з дієприкметниковою формою пом'якшують категоричність прямої констатації ознаки, представляючи його як відносну, градуйовану характеристику (*malentendant* буквально означає “той, хто погано чує”, а не “той, хто не чує”).

Перифраз, тобто заміна лексеми розгорнутою описовою конструкцією, є другим за продуктивністю способом. Як зазначалося вище, конструкції на кшталт *personne en situation de handicap*, *personne d'origine étrangère*, *personne en situation de précarité* систематично замінюють в офіційному й медійному дискурсі лаконічні, але стигматизовані прямі номінації. Синтаксичне ускладнення перифрази виконує прагматичну функцію уповільнення сприйняття: розгорнута конструкція вимагає від слухача більшої когнітивної обробки, що знижує ризик автоматичного, стереотипного сприйняття референта.

Абревіація та ініціальні скорочення становлять окремий спосіб формальної нейтралізації соціально чутливих номінацій, особливо в адміністративному та інституційному дискурсах: PSH (*personne en situation de handicap*), PMR (*personne à mobilité réduite*), SDF (*sans domicile fixe*). Скорочена форма не усуває денотативного змісту, проте зменшує безпосередність називання й наближає одиницю до термінологічного реєстру. Водночас аббревіатури не можна автоматично ототожнювати з евфемізмами: їхній пом'якшувальний ефект визначається контекстом і ставленням самих груп, яких вони позначають.

Запозичення з англійської мови є продуктивним способом евфемістичного оновлення, особливо у сферах віку (*senior*), самоідентифікації (*queer*), зовнішності (*body positive*) та етнічного походження (*black*). На початковому етапі засвоєння іншомовна лексема часто сприймається як менш емоційно навантажена, оскільки не має тривалої історії вживання у французькому мовному середовищі. Однак така нейтральність є тимчасовою: у процесі поширення запозичення також може набути оцінних конотацій, характерних для позначуваного соціального явища.

Метафоризація як спосіб творення евфемізмів представлена значно рідше в термінологічній, офіційно-діловій сфері, проте активно використовується в публіцистичному й політичному дискурсі: метафори *mosaïque culturelle* (“культурна мозаїка”), *arc-en-ciel social* (“соціальна веселка”) формують образну альтернативу прямим номінаціям етнічного чи соціального різноманіття, підкреслюючи цінність кожного окремого елемента в межах цілісної системи.

Термінологізація є способом, за якого повсякденна номінація замінюється науковим або адміністративним терміном, що підвищує стилістичний реєстр і послаблює побутове негативне забарвлення. Перехід від історичних позначень на кшталт *retard mental* до сучаснішого *déficience intellectuelle* ілюструє, як термінологічна точність дає змогу відмовитися від лексем, що набули виразної пейоративності. Водночас нейтральність фахового терміна залежить від коректного контексту його вживання та дотримання принципу першості особи.

Діахронна послідовність замінів яскраво ілюструє циклічність евфемізації (табл. 3).

Явище, відоме в лінгвістичній літературі як «ескалатор евфемізмів» (Pinker, 1994), впливає з циклічності оцінних змін: евфемізм із часом може набути тих самих негативних конотацій, що й номінація, яку він замінив, а тому поступається новому відповідникові. Показовою є історія термінів на позначення інтелектуальної інвалідності: колишні медичні номінації *idiot*, *débile*, *arriéré* та *retard mental* поступово стали образливими в загальномовному вжитку; натомість у сучасному фаховому й інклюзивному дискурсах перевагу надають конструкціям *déficience intellectuelle* та *personne ayant une déficience intellectuelle*. Така послідовність підтверджує, що стабільність нейтрального найменування залежить не лише від його форми, а й від суспільного ставлення до референта.

Механізм “ескалатора евфемізмів” можна пояснити через призму описаної вище моделі інформи й екстероформи: оскільки денотативний референт (конкретна група осіб, конкретне соціальне явище) залишається незмінним, а суспільне ставлення до цього референта в короткостроковій перспективі також суттєво не змінюється, негативні асоціативні зв'язки, що виникли навколо попередньої номінації, з часом «переносяться» на нову номінацію просто через її стійку референтну прив'язку до того самого об'єкта. Відповідно, евфемізм не усуває стигму як таку, а лише тимчасово маскує її мовними засобами, відкладаючи, а не розв'язуючи глибинну соціальну проблему.

Разом із тим важливо зазначити, що ескалатор евфемізмів не є однаково активним для всіх тематичних груп. Швидкість оновлення евфемізмів прямо пропорційна інтенсивності суспільної стигматизації відповідного явища: у сферах з високим рівнем соціальної напруги (психічні захворювання, расова приналежність) цикл оновлення евфемізмів є значно коротшим, ніж у сферах з нижчим рівнем стигматизації (наприклад, вік). Це підтверджує гіпотезу про те, що не сама мовна форма, а глибинне суспільне ставлення є первинним чинником, який визначає динаміку евфемізації.

Таблиця 3

Динаміка евфемістичних процесів

Початкова номінація	Проміжна номінація	Сучасна нейтральніша номінація
<i>infirmes</i>	<i>personne handicapée</i>	<i>personne en situation de handicap</i>
<i>vieux</i>	<i>personne âgée</i>	<i>senior</i> / <i>personne du troisième âge</i>
<i>chômeur</i>	<i>demandeur d'emploi</i>	<i>personne en recherche d'emploi</i>
<i>pauvre</i>	<i>personne défavorisée</i>	<i>personne en situation de précarité</i>
<i>femme de ménage</i> / <i>balayeur</i>	<i>agent d'entretien</i>	<i>technicien(ne) de surface</i>

Окремої уваги заслуговує прагматичний парадокс ескалатора евфемізмів: надто часте оновлення політкоректної лексики може спричинити втому від постійних мовних змін і, як наслідок, критичне або іронічне ставлення до самої практики евфемізації. У французькому публіцистичному дискурсі такий стан описують як *lassitude langagière* («мовна втома»). Це не усталена лінгвістична категорія, а радше характеристика реакції частини мовців на швидку зміну рекомендацій і норм.

Евфемізація тісно пов'язана з табуванням: лексеми, що підлягають заміні, фактично стають соціальним табу, уживання яких у публічному просторі може спричинити суспільний осуд. На відміну від табу з релігійним чи містичним підґрунтям заборона тут має соціально-етичну мотивацію – прагнення захистити гідність і запобігти дискримінації, – проте психологічний механізм лишається подібним: заборонене слово набуває підвищеної емоційної ваги, а його вживання перетворюється на акт мовної трансгресії (Maldidier, 1990).

Важливим є й зворотний до ескалатора евфемізмів процес – рекламация – свідоме привласнення стигматизованого терміна групою референтів із метою нейтралізації його образливого потенціалу. У французькомовному просторі запозичене з англійської слово *queer* ілюструє як стигматизована номінація може набути статусу легітимного самовизначення спільноти, зупиняючи в такий спосіб дію ескалатора евфемізмів принаймні на певний історичний період. Це свідчить про те, що динаміка евфемізації не є суто лінійною, детермінованою виключно негативною пейорацією, а залежить також від активної мовної та соціальної агентності самих груп референтів. У французькому контексті подібну траєкторію пройшло слово *beur* – спочатку розмовне, подекуди стигматизувальне позначення молоді північноафриканського походження, утворене за моделлю *verlan*, яке згодом було свідомо привласнене самою спільнотою й набуло нейтральнішого, місцями навіть маркованого гордістю звучання, хоча стилістично і лишається зниженим порівняно з офіційними перифразами.

Амбівалентність евфемізації виявляється в її здатності не лише пом'якшувати, а й спотворювати дійсність. У політичному та бюрократичному дискурсі евфемізми нерідко приховують неприємні факти або знімають відповідальність: воєнні дії описують як *opération de maintien de la paix* («миротворча операція»), загибель мирного населення – як *dommages collatéraux* («супутні

втрати»), масові звільнення – як *plan social* чи *optimisation des effectifs* («оптимізація штату»). У таких випадках евфемізація втрачає етичний вимір і перетворюється на інструмент пропаганди (Breton, 2018).

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що евфемізація є системотвірним і водночас динамічним механізмом політкоректного мовлення в сучасній французькій мові. Виявлено семантичну генералізацію, метонімічне перенесення, лексичну субституцію, запозичення, аббревіацію, термінологізацію та перифраз як основні способи евфемістичного оновлення. Найпродуктивнішими тематичними сферами є інвалідність і стан здоров'я, етнічне та міграційне походження, гендер, вік, зовнішність, соціально-економічний статус і професійна діяльність. Установлено, що вибір нейтральнішої номінації змінює не лише форму висловлення, а й концептуальну перспективу: увага переноситься зі стигматизованої ознаки на особу, ситуацію або соціальні бар'єри. Водночас евфемізм не гарантує тривалого усунення негативної оцінки. Механізм «ескалатора евфемізмів» підтверджує, що за незмінного суспільного ставлення нова форма може поступово перебрати конотації попередньої. Евфемізація має амбівалентний прагматичний потенціал: вона підтримує інклюзивну комунікацію й захищає гідність, але в політичному або бюрократичному дискурсі може маскувати відповідальність і спотворювати оцінку подій. Тому кодифікація нових норм має враховувати мовний узус, позицію позначуваних спільнот, комунікативну ситуацію та потребу в змістовій прозорості.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у корпусному зіставленні частотності та контекстів політкоректних номінацій у різних тематичних сферах французької мови, а також у вивченні впливу цифрового середовища й соціальних мереж на прискорення або уповільнення «ескалатора евфемізмів». Окремого аналізу потребує рецепція нових номінацій самими соціальними групами та співвідношення інституційних рекомендацій із реальним мовним ужитком.

Конфлікт інтересів: Бігун О. є членом редакційної колегії журналу. Для забезпечення незалежності редакційного процесу рукопис розглядався редактором, який не мав конфлікту інтересів з автором. Автор не брав участі у відборі рецензентів, процесі рецензування та прийнятті рішення щодо публікації статті. Рукопис пройшов стандартну процедуру подвійного сліпого рецензування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексієвцев, О. М. (2013). Точка зору в сучасних наукових інтерпретаціях. *Мови професійної комунікації: лінгвістичний, соціокультурний та дидактичний аспекти*. 283–287
2. Богович, В., & Бігун, О. (2026). Інклюзивні стратегії французького копірайтингу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, 1(29), 62–69. <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2026.29.62-69>
3. Кочерган, М. П. (2006). *Загальне мовознавство*. Академія.
4. Семчинський, С. В. (1988). *Загальне мовознавство: підручник для вузів*. Вища школа.
5. Смушинська, І. В. (2016). *Суб'єктивна модальність у французькій мові*. Видавничий центр КНЛУ.
6. Тараненко, О. О. (2013). Евфемізми. *Українська мова: Енциклопедія (4-те вид.)* / Ред. кол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана.
7. Allan, K., & Burrige, K. (2006). *Forbidden words: Taboo and the censoring of language*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511617881>
8. Bally, C. (1909). *Traité de stylistique française* (Vol. 1). C. Winter.
9. Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Harvard University Press.
10. Bréal, M. (1897). *Essai de sémantique (science des significations)*. Hachette.
11. Breton, P. (2020). *La parole manipulée*. La Découverte. <https://doi.org/10.3917/dec.breto.2020.01>
12. Guillaume, M. (2020). *Norme et créativité dans la langue française contemporaine*. Presses Universitaires de France.
13. Pêcheux, M. (1990). *L'inquiétude du discours: Textes de Michel Pêcheux* (D. Maldidier, Ed.). Éditions des Cendres.
14. Pinker, S. (1994, April 5). The game of the name. *The New York Times*, p. 21.
15. Safrati, G.-É. (2011). Analyse du discours et sens commun: institutions de sens, communautés de sens, doxa, idéologie. In J. Guilhaumou & Ph. Schepens (Eds.), *Matériaux philosophiques pour l'analyse du discours* (pp. 139–173). Presses Universitaires de Franche-Comté.
16. Saussure, F. de. (1959). *Course in general linguistics*. Philosophical Library.
17. Ullmann, S. (1959). *Précis de sémantique française* (2nd ed.). A. Francke.

Дата першого надходження статті до видання: 07.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)